

ПОНЯТТЯ ТОЛЕРАНТНІСТЬ І ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ У КАТЕГОРІАЛЬНОМУ АПАРАТІ НАУКИ

У тезах здійснено теоретичний аналіз понять «толерантність і політкоректність» як складових категоріального апарату гуманітарних наук. Визначено зміст цих категорій, їхні спільні та відмінні риси, розкрито значення для формування гуманістичного типу соціальних відносин і демократичної культури спілкування. Особливу увагу приділено функціональному зв'язку толерантності та політкоректності у сфері публічного управління, політичної комунікації та освітнього простору.

Доведено, що категорії «толерантність і політкоректність» відображають моральні та комунікативні основи демократичного суспільства. Обґрунтовано, що толерантність є ціннісним орієнтиром, фундаментом внутрішньої культури, поваги до різноманітності, а політкоректність є практичним інструментом реалізації демократичних цінностей, зовнішньою, практичною формою вираження толерантності.

Зазначено, що у категоріальному апараті гуманітарної науки ці поняття мають міждисциплінарний характер, тому що виконують інтеграційну функцію між філософією, соціологією, політологією, етикою та наукою державного управління. Зроблено висновок про необхідність інтеграції цих понять у сучасний науковий дискурс як базових ціннісних орієнтирів розвитку громадянського суспільства. Їх впровадження в Україні в усіх сферах суспільного життя представлено як вирішальна умова європейської інтеграції та побудови відповідальної, відкритої та інклюзивної держави.

Ключові слова: толерантність, політкоректність, категоріальний апарат, соціальна філософія, політична комунікація, етика комунікації, гуманістичні цінності, публічне управління.

В умовах євроінтеграції України та розширення міжнародних комунікацій важливого значення набуває проблема культури спілкування та взаємовідносин. Міжнародна співпраця та взаємодія пов'язані з такими явищами як толерантність та політкоректність. По-перше, тому, що в європейських країнах діють чіткі стандарти толерантної комунікації в державному управлінні (наприклад, «Директива про расову рівність (2000/43/ЄС)» забороняє дискримінацію за расовими або етнічними ознаками в таких сферах, як працевлаштування, освіта, доступ до товарів і послуг; «Директива про рівне ставлення у сфері зайнятості (2000/78/ЄС)» забороняє дискримінацію за ознаками віку, інвалідності, сексуальної орієнтації, релігії та переконань у сфері зайнятості та професійної діяльності; «Директива про рівне ставлення до чоловіків і жінок 2006/54/ЄС» забороняє дискримінацію за статтю та забезпечує рівні можливості для чоловіків і жінок у сфері зайнятості, професійної освіти та кар'єрного зростання) [8]. (Наприклад, у Великобританії існує «Закон про рівність 2010 року», що забороняє дискримінацію в таких сферах, як працевлаштування, освіта, послуги та публічні функції, чим забезпечує захист від дискримінації за ознаками: вік, інвалідність, стать, раса та релігія) [10]. По-друге, в умовах демократизації українського суспільства публічне управління виходить за межі адміністративно-правової сфери та перетворюється на систему постійної комунікації держави з громадянами. По-третє, ефективність взаємодії між владою і громадянами залежить не лише від якості прийнятих рішень, але й від принципів толерантності і політкоректності, які лежать в основі діяльності публічних інституцій.

Розвиток толерантної культури в публічному управлінні України є процесом формування поваги, емпатії та прийняття різноманітності, основою професійної етики, складовою якої є принципи європейської гуманістичної культури. Для України впровадження цих принципів посилюється в умовах реформи децентралізації, реформи державної служби, діджиталізації публічного управління та орієнтації на європейські стандарти. Водночас існують виклики – низький рівень етичної культури, формалізм у дотриманні стандартів поведінки, недостатня підготовка кадрів у сфері комунікації.

Все це поширює увагу вчених соціально-гуманітарних наук до категорій толерантності та політкоректності, що відображають етичні та ціннісні орієнтири суспільства. Саме тому поняття «толерантність і політкоректність» мають важливе значення як інструменти гуманізації суспільних відносин, збереження соціальної стабільності та формування

культури спілкування на принципі взаємоповаги співрозмовників.

У науковому дискурсі ці поняття розглядаються як складові комунікативної етики, як соціальні принципи, що регулюють поведінку індивідів і груп у багатоманітному світі. Реалізація норм «толерантності» та «політкоректності» створює умови для більш вільного пересування представників різних рас, етносів, релігій і культур із властивими їм ідеями, концепціями й ідеологіями. За таких умов гостро постає прагматичне питання - визначити їх роль в світовому суспільстві та в категоріальному апараті науки.

Процеси демократизації суспільства та розбудови ефективної системи публічного управління потребують нових підходів до взаємодії між владою та населенням, що спрямовані на побудову взаємовідносин між державою і суспільством, заснованих на довірі, взаємоповазі, відкритості та недискримінації. Формування системи публічного управління, «при якій державні службовці ставляться до громадян як до клієнтів, надаючи послуги, які ті хочуть отримати, подібно тому, як приватні підприємства обслуговують своїх споживачів» [2]. Нова форма публічного управління орієнтується на визнання та залучення різних соціальних груп до процесів прийняття рішень і реалізації державної політики. Органи публічного управління при вирішенні спільних публічних справ спираються на ініціативу громадян й їхню самостійність, тому що основу публічного управління становлять такі демократичні принципи: рівність прав і можливостей; прозорість і підзвітність влади; відсутність дискримінації; цінування різноманіття; діалог і партнерство держави з громадськістю.

В публічному дискурсі України починають використовуватись поняття «толерантність» та «політкоректність». Звертаючись до досвіду США, країн ЄС, поняття «толерантність» та «політкоректність» почали розглядатись як механізми взаєморозуміння та позитивної взаємодії між представниками різних народів, як ціннісні орієнтири, що забезпечують етичну комунікацію, підтримку соціальної гармонії та ефективне прийняття рішень у публічному секторі.

В умовах євроінтеграційного курсу України питання захисту прав людини та ліквідації дискримінації набувають особливої актуальності. Тим більше в світовому співтоваристві вже прийнятий ряд документів, які спрямовані на захист фундаментальних прав та свобод незалежно від раси, статі, національності чи будь-яких інших ознак. Так, «Загальна Декларація прав людини» (1948 р.) виступає проти дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії тощо (Ст. 2, 5) [8]. Прийнята в 1963 році «Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» засуджує расизм і дискримінацію, зобов'язуючи держав-учасниць забезпечувати рівність прав та відмовитись від расової дискримінації у всіх її формах [8]. В 1992 році приймається «Договір о створенні Європейського Союзу», в якому толерантність вперше була визнана однією з базових цінностей поряд з плюралізмом, недискримінацією, справедливістю, солідарністю і рівністю між жінками та чоловіками.

В 1995 році ЮНЕСКО приймає «Декларацію принципів толерантності» (підписана 185 державами-членами ЮНЕСКО). В Декларації толерантність розглядається як: «поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості». Також підкреслено, що толерантність «не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливує досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [4].

Розуміння «толерантності» та «політкоректності» поступово розширюється, збагачується, виходить із вузької площини суто наукового, культурного феномену, торкається цілого блоку політичних, ідеологічних, соціальних, морально-етичних питань.

Розглянемо більш докладніше зміст вказаних понять. Так, поняття толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння, витривалість), політкоректність (англ. *political correctness* – ввічливість, тактовність) в науці розглядають як ціннісні установки, що ґрунтуються на визнанні права кожної людини на її відмінність від іншої й передбачають не лише пасивне терпіння, ввічливу поведінку, але й активну готовність людей до діалогу, компромісу, взаєморозуміння.

Зрозуміло, що до сучасного тлумачення й розуміння поняття «толерантність» - «терпимість до чийось поглядів, поведінки», а «політкоректність» - «стиль поведінки, що відповідає встановленим правилам мовлення, які представники влади використовують з метою усунення словесної дискримінації та негативних стереотипів», сучасному суспільству потрібно було пройти довгий час [1].

Поняття «толерантність» зародилося в епоху античності як протипага насильству й ворожнечі, як терпимість до інших. У Середньовіччі в релігійному середовищі тлумачилось як любов до ближнього, тобто віротерпимість. В епоху Нового часу толерантність, як принцип, сприяла розвитку соціальних інститутів, ціннісних систем та соціально значущих відносин. Лише в Загальній Декларації прав людини, прийнятої 10 грудня 1948 року, толерантність була проголошена як умова миру між народами, ставши з розвитком ліберальної ідеології, громадянського суспільства, ринкових відносин, провідною соціальною цінністю XXI століття [12]. Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО (1995 р.) визнала, що на цих принципах «засноване визнання універсальних прав і свобод людини».

У «Сучасному словнику іншомовних слів» термін «толерантність» тлумачиться як «терпіння, стійкість, витривалість, поблажливість до будь-чого, здатність переносити несприятливий вплив» [9]. Це дає нам можливість зробити висновок, що змістом поняття «толерантності» є побудова доброзичливого ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних), тобто терпимість до різних думок, що

існують в суспільстві. По суті – це норма поведінки, співіснування членів суспільства.

Поняття коректності (від лат. *correctus* – правильний, точний) – це форма соціальної поведінки, що ґрунтується на принципах ввічливості, етичності й поваги до співрозмовника. Поняття політична коректність (англ. *political correctness*) виникло як соціокультурна реакція на дискримінацію та мову ворожнечі.

Політкоректність виникла «в США як поняття-лозунг, що демонструє ліберальне спрямування американської політики», як «мовлення, що декодується знаками антирасизму, екологізму, толерантного ставлення до національних та сексуальних меншин, боротьби проти СНІДу» [7].

На нашу думку, концепція політичної коректності виникла як реакція на дискримінацію та нерівність у суспільстві, тому що торкалась соціально-резонансних суспільних тем, таких як расова, етнічна, релігійна приналежність, гендерна ідентичність і сексуальна орієнтація, ставши мовно-поведінковою нормою, що забороняє використання образливих виразів та дій.

У ХХ столітті політкоректність як соціокультурне явище, як елемент боротьби за громадянські права, рівність і протидію дискримінації, охопила всю західну цивілізацію, став універсальним етичним принципом публічного спілкування. Європейський Союз проголосив своїми цінностями повагу до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону, захисту прав людини, включаючи осіб, що належать до меншин. В Договорі о Європейському Союзі 1992р. базовими цінностями поряд з плюралізмом, справедливістю, солідарністю, рівністю між жінками та чоловіками, були визнані толерантність і недискримінація (політкоректність).

Отже, принципи толерантності та політкоректності набули правового оформлення в правовій концепції [11]. Погоджуємось з дослідниками, що «політкоректність, як і демократія визрівають через реальний досвід людей, їх зацікавленості в правовому оформленні». А тому є наслідком демократизації суспільства [5].

У науковому вимірі політкоректність визначають як «мовне та лінгвокультурне явище» [6], як «практику прямої або опосередкованої заборони на вживання слів і виразів, що вважаються образливими для певних соціальних груп» [3], комунікативну, мовленнєво-поведінкову норму, що спрямована на недопущення образливих, принизливих або дискримінаційних висловлювань щодо певних соціальних груп.

Отже, політкоректність функціонує на перетині етики, лінгвістики, соціології та політології, оскільки охоплює як мовні, так і поведінкові аспекти взаємодії. У сучасному розумінні це не лише мова, а й ідеологія рівності, що формує культуру взаємоповаги у публічному просторі.

Для державного управління політкоректність виступає інструментом комунікативної справедливості, який підвищує рівень довіри до влади та сприяє соціальній інтеграції. А толерантність розуміється як активне ставлення до інших, тому що ґрунтується на визнанні універсальних прав людини, плюралізму й демократії.

У цьому контексті ефективної взаємодії державної влади з громадськістю принципи толерантності та політкоректності постають як ключові чинники підвищення якості публічної комунікації, запобігання конфліктам та забезпечення соціальної єдності.

Аналізуючи співвідношення понять «толерантність» і «політкоректність», потрібно заявити, що хоча обидва поняття мають спільну гуманістичну основу між ними існують певні відмінності (табл. 1).

Таблиця 1.

Співвідношення понять «толерантність» і «політкоректність»

Ознака	Толерантність	Політкоректність
Сутність	Етична якість особистості, установка на прийняття іншого	Норма соціально прийнятної поведінки та мовлення
Рівень прояву	Внутрішній (ціннісно-світоглядний)	Зовнішній (комунікативно-поведінковий)
Мета	Збереження злагодності через взаєморозуміння	Запобігання дискримінації й конфліктам
Сфера застосування	Соціальна філософія, етика, педагогіка	Лінгвістика, соціологія, політична наука, державне управління

Джерело: сформовано автором

Розглядаючи сутність, рівень прояву, мету й сферу застосування понять «толерантність» та «політкоректність» (табл. 1) можна зробити висновок, що толерантність є ціннісною основою, а політкоректність – практичним механізмом її реалізації в процесі управлінської взаємодії. Її роль у практиці державної служби проявляється через: етичні стандарти поведінки державних службовців; дотримання принципів рівності, недискримінації; забезпечення відкритості й прозорості управлінських процедур; виражену, нейтральну, поважну мову офіційних комунікацій.

Розвиток толерантної культури в публічному управлінні сприяє підвищенню довіри до органів влади, зниженню соціальної напруги та запобігання конфліктам між владою і громадськістю. Коректність у публічній комунікації (виступи, документи, заяви, соціальні мережі) формує імідж держави як цивілізованого й відкритого суб'єкта. Тому зацікавленість влади у визнанні доктрини (ідеології) політкоректності реалізується через нормативно-правові акти і готовності громадян діяти відповідно встановлених правил та правових норм. [5]. До механізмів впровадження принципів коректності й толерантності можна віднести (рис. 1).

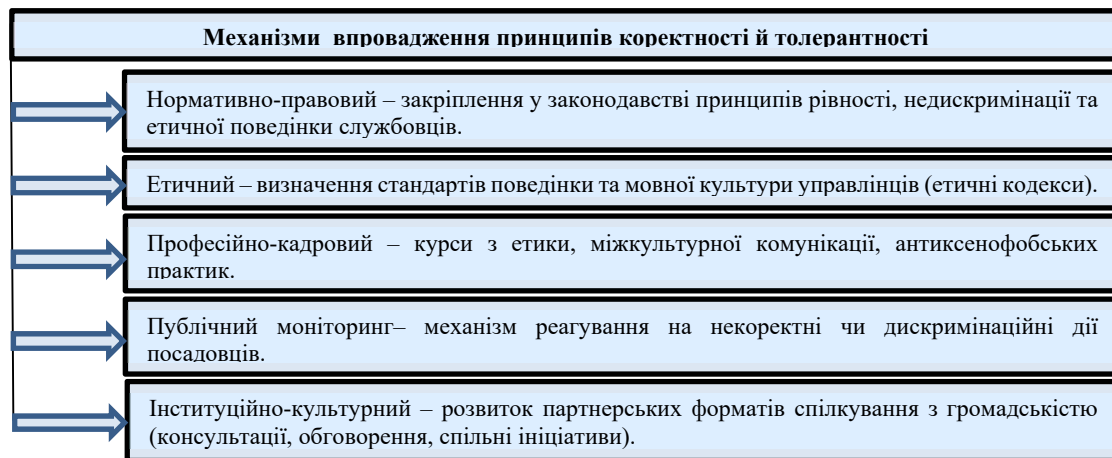

Рис. 1. Механізми впровадження принципів коректності й толерантності.

Джерело: сформовано автором

Саме тому в публічному управлінні категорії «толерантність», «політкоректність» виконують функції етико-комунікативних принципів, що визначають якість взаємодії між владою і громадянами. Толерантність формує готовність влади до діалогу з різними групами населення, а політкоректність забезпечує мовну та поведінкову культуру комунікації. Запровадження понять «толерантність» та «політкоректність» в публічному управлінні дозволяє, по-перше, розвивати інклюзивну публічну політику; по-друге, сприяє запобіганню конфліктам, дискримінації та формуванню демократичного публічного дискурсу, що підвищує довіру до державних інституцій.

Підсумовуючи, варто зазначити, що категорії «толерантність і політкоректність» відображають моральні та комунікативні основи демократичного суспільства. Толерантність виступає ціннісним орієнтиром, фундаментом внутрішньої культури, поваги до різноманітності. Тоді як політкоректність є практичним інструментом реалізації демократичних цінностей, зовнішньою, практичною формою вираження толерантності.

У категоріальному апараті науки ці поняття мають міждисциплінарний характер, тому що виконують інтеграційну функцію між філософією, соціологією, політологією, етикою та наукою державного управління.

Запровадження толерантності та політкоректності в суспільному житті України сприяє підвищенню довіри до органів влади, зниженню соціальної напруги в суспільстві та є важливою умовою європейської інтеграції та побудови відповідальної, відкритої й інклюзивної держави.

Подальшого вивчення потребує дослідження феномену політкоректності й толерантності у публічному управлінні та механізми їх запровадження в практику державних інституцій.

References

- Andriiash, V.I., & Yevtushenko, N.O. (2022). Evfemizmy v publicnomu dyskursi – mekhanizm politkorektnoi movnoi povedinky [Euphemisms in public discourse are a mechanism of politically correct language behavior]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia – Scientific works of the International Academy of Personnel Management. Political Science and Public Administration*, 2(62), (pp. 7-15). Retrieved from: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2128/2627>. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-1) [in Ukrainian].
- Andriiash, V.I., & Yevtushenko, O.N. (2018). Poniattia «publichnoho upravlinnia» u vitchyznianomu naukovomu dyskursi. [The concept of «public administration» in domestic scientific discourse]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 1, (pp. 51-65). Retrieved from: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/50/50>. DOI: <https://doi.org/10.26693/pard2018.01.01> [in Ukrainian].
- Bondarenko, O., & Butkevych, M. (2015). *Mova vorozhnechi ta ZMI: mizhnarodni standarty ta pidkhody [Hate speech and the media: international standards and approaches]*. Kyiv: Proiekt «Bez Kordoniv» HO «Tsentr «Sotsialna Diia» [in Ukrainian].
- Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti [Declaration of Principles of Tolerance]. (n.d.). *don.kyivcity.gov.ua*. Retrieved from: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>. [in Ukrainian].
- Yevtushenko, N.O. (2025). Doktryna politkorektnosti ta yii rol v publicnomu upravlinni suchasnoho suspilstva [The doctrine of political correctness and its role in public administration in modern society]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 27, (pp. 107-125). Retrieved from: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/472/441>. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2025.27.05> [in Ukrainian].

6. Zadoiana, L.M. (2023). Politkorektnist yak komunikativna katehoriia profesiinoho spilkuvannia [Political correctness as a communicative category of professional communication]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific Notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism*, (Vol. 34), (73), 3, (pp. 19-23). Retrieved from: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/4.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.3/04> [in Ukrainian].
7. Kaptiurova, O.V. (2013). Realizatsiia kontseptu «politychna korektnist» v mas-mediinomu dyskursi [Implementation of the concept of «political correctness» in mass media discourse]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Language and conceptual pictures of the world*, 43 (2), (pp. 137-146). Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_43\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_43(2)_23) [in Ukrainian].
8. Posibnyk z yevropeiskoho antydyskryminatsiinoho prava [Handbook on European anti-discrimination law]. (n.d.). (2013). *fra.europa.eu*. Retrieved from: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_case_law_handbook_uk.pdf. DOI: <https://doi.org/10.2811/11978> [in Ukrainian].
9. Dubichynskii, V.V. (Eds.). (2006). *Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Modern Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]*. Kharkiv: Shkola [in Ukrainian].
10. Equality Act: guidance. (n.d.). (2010). *www.gov.uk*. Retrieved from: <https://www.gov.uk/guidance/equality-act-2010-guidance> [in English].
11. Lundberg, E. (2017). *Tolerance: An introduction to the concept, the research and the anthology. Mechanisms of tolerance: an anthology*. Stockholm: The Living History Forum [in English].
12. Turner, B.S. (2003). *Orientalism Postmodernism and Globalism*. Routledge: Taylor & Francis eLibrary [in English].

DOI 10.34132/mspc2026.03.13.21

Nataliia Yevtushenko

THE CONCEPTS OF TOLERANCE AND POLITICAL CORRECTNESS IN THE CATEGORICAL FRAMEWORK OF THE HUMANITIES

This theses presents a theoretical analysis of the concepts of tolerance and political correctness as components of the categorical framework of the humanities. The content of these categories as well as their common and distinguishing features are identified; furthermore, their significance for the formation of a humanistic type of social relations and a democratic culture of communication is revealed. Particular attention is paid to the functional connection between tolerance and political correctness in the spheres of public administration, political communication, and education.

It is demonstrated that the categories of tolerance and political correctness reflect the moral and communicative foundations of a democratic society. It is argued that tolerance serves as a value-based guideline and the foundation of an internal culture of respect for diversity. Political correctness, meanwhile, is presented as a practical tool for realizing democratic values and an external, practical form of expressing tolerance.

It is noted that within the conceptual framework of the humanities, these concepts are interdisciplinary and perform an integrative function among philosophy, sociology, political science, ethics, and public administration. The conclusion emphasizes the necessity of integrating these concepts into contemporary scientific discourse as fundamental value orientations for the development of civil society. Their implementation in Ukraine across all spheres of public life is presented as a crucial condition for European integration and for the building of a responsible, open, and inclusive state.

Keywords: *tolerance, political correctness, categorical framework, social philosophy, political communication, communication ethics, humanistic values, public administration.*

Відомості про автора / Information about the author

Наталія Євтушенко, доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування, м. Миколаїв, Україна. E-mail: nataliaevt93@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0958-3420>.

Nataliia Yevtushenko, Doctor of Philosophy in Public Management and Administration, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: nataliaevt93@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0958-3420>.